

STUDIA OBSZARÓW WIEJSKICH
2018, tom 51, s. 139–152
<https://doi.org/10.7163/SOW.51.8>

KOMISJA OBSZARÓW WIEJSKICH
POLSKIE TOWARZYSTWO GEOGRAFICZNE
www.ptgeo.org.pl

INSTYTUT GEOGRAFII I PRZESTRZENNEGO ZAGOSPODAROWANIA
POLSKA AKADEMIA NAUK
www.igipz.pan.pl

Podłoże teoretyczne podejścia *Smart Villages* w polityce UE. Perspektywa geograficzna

Theoretical considerations on the *Smart Villages* approach in the EU Policy: A geographical perspective

Oskar Wolski • Marcin Wójcik

Uniwersytet Łódzki, Wydział Nauk Geograficznych
Katedra Geografii Regionalnej i Społecznej
ul. Kopcińskiego 31, 90-142 Łódź
oskwolski@gmail.com • marcin.wojcik@geo.uni.lodz.pl

Zarys treści: Inteligentne wioski są obecnie dyskutowanym podejściem do rozwoju obszarów wiejskich w ramach polityki unijnej. Uwzględniła ono zróżnicowanie obszarów wiejskich i odmienną specyfikę ich wyzwań rozwojowych, a centralną rolę przypisuje społecznościom lokalnym. W założeniach jego celem jest kształtowanie odpowiednich cech i postaw tychże społeczności umożliwiających tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju, a nie planowanie tego procesu.

Podejście to jest rezultatem ewolucji polityki rozwoju obszarów wiejskich, która wynika z kierunku i dynamiki przemian obszarów wiejskich oraz przemian ich społecznego postrzegania. Dlatego celem pracy było ukazanie *Smart Villages* w kontekście wybranych, współczesnych koncepcji teoretycznych rozwoju obszarów wiejskich. Praca ma charakter teoretyczno-poznawczy. W debacie na temat rozwoju inteligentnego reprezentuje perspektywę geograficzną. Inspiracją dla niej stanowiły przemyślenia autorów na temat współczesnej specyfiki rozwoju lokalnego oraz ewolucji polityki dotyczących tego szczebla.

Słowa kluczowe: inteligentne wioski, *Smart Villages*, inteligentny rozwój obszarów wiejskich, polityka rozwoju obszarów wiejskich, polityka Unii Europejskiej, koncepcje rozwoju obszarów wiejskich.

Wprowadzenie

Inteligentne wioski (*Smart Villages*) i rozwój inteligentny obszarów wiejskich stanowią dyskutowane współcześnie nowe podejścia do rozwoju wsi na poziomie lokalnym. Podjęta debata jest rezultatem właściwie dwóch równoległych procesów. Pierwszym jest refleksja dotycząca skuteczności polityki rozwoju obszarów wiejskich, która w coraz większym stopniu skłania decydentów do przededefiniowania dotychczasowych sposobów programowania tej polityki. Drugim – częściowo będącym następstwem pierwszego – jest dyskusja akademicka na temat współczesnego rozwoju obszarów wiejskich, m.in. jego uwarunkowań, specyfiki lokalnej (regionalnej) i powiązań z procesem rozwoju w ogóle. Głos w dyskusji zabierają przedstawiciele różnych dyscyplin. Wspólnym mianownikiem obu procesów jest obserwacja wiejskiej rzeczywistości, mimo że naturalnie pojawiają się różnice w jej postrzeganiu między nie tylko decydentami a naukowcami, a nawet w obrębie środowiska

naukowców (inne punkty widzenia przedstawiciele nauk politycznych, ekonomicznych czy też geograficznych). W niniejszej pracy przyjęto perspektywę geograficzną. Warunkuje ona między innymi sposób wyjaśniania, w którym centralną rolę pełnią miejsce i przestrzeń. Również analiza literatury skupiła się publikacjach, w których pełniły one taką rolę.

Smart Villages, jak się wydaje, stanowi takie podejście do rozwoju wsi, które czerpie i integruje opinie przedstawiciele świata praktyków i teoretyków – decydentów i naukowców. Odzwierciedla to choćby formuła, w ramach której Europejska Sieć na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich (ENRD) organizuje dyskusje na jego temat otwartą dla przedstawiciele „różnych światów”.¹

Inspiracją niniejszego opracowania były przemyślenia na temat współczesnej specyfiki rozwoju lokalnego oraz trendów w ewolucji polityk dotyczących tego szczebla, w następstwie przemian wsi i nowych wyzwań, jakim musi sprostać. Na ich podstawie przyjęto założenie, że *Smart Villages*² stanowi końcowy (na tę chwilę) rezultat takiej ewolucji. Celem artykułu jest wyjaśnienie zakorzenienia tego podejścia we współczesnych koncepcjach rozwoju lokalnego i obszarów wiejskich. W związku z tym przedstawiono pokrótce przebieg tej ewolucji na gruncie akademickim, a także założenia podejścia *Smart Villages*. Opracowanie rozpoczynają rozważania wstępne ukazujące kontekst przemyśleń, które zapoczątkowały proces badawczy oraz opis założeń metodologicznych. Następnie przedstawiono wybrane zagadnienia teoretyczne dotyczące koncepcji rozwoju obszarów wiejskich i ich ewolucji. Na koniec przedstawiono dyskusję podjętą w Unii Europejskiej nad koncepcją inteligentnych wiosek, która jest rezultatem przemian zarówno wsi, jak i polityk jej rozwoju.

Rozważania wstępne

Znaczenie społeczne i gospodarcze obszarów wiejskich dostrzega się w większym stopniu, kiedy ich rozwój interpretuje się w jako proces oparty o zasoby lokalne (Wolski 2018a). W związku z tym w przypadku rozwoju obszarów wiejskich kluczowe zagadnienie dotyczy wykorzystania tych zasobów, a tym samym specyfiki poszczególnych obszarów wiejskich. Rozważania nad wiejską specyfiką prowadzą z kolei do przemyśleń odnoszących się do zróżnicowania obszarów wiejskich, a co za tym idzie charakteru i zakresu wyzwań rozwojowych oraz interwencji politycznej i planistycznej na różnych poziomach zarządzania, a także – w mniejszym stopniu – do samej definicji wsi. To sprawia, że programowanie ich rozwoju, a więc utworzenie polityki satysfakcjonującej w równym stopniu różne grupy interesariuszy, zamieszkujących różne obszary wiejskie jest trudne i wymaga elastycznych rozwiązań (por. OECD 2006).

Wynika to po części z faktu, że przestrzeń wiejska jest przestrzenią niezwykle złożoną. Tworzą ją m.in. praktyki przestrzenne obecne w danym jej wycinku, które K. Hoggart (1990) nazywa wiejskimi lokalizmami. Są one właściwe danemu miejscu i odróżniają je od innych miejsc. W kontekście zarządzania rozwojem na szczeblu lokalnym za takie

¹ <https://enrd.ec.europa.eu/enrd-thematic-work/smart-and-competitive-rural-areas/smart-villages> (dostęp: październik 2018).

² W pracy, posługując się tym terminem lub jego polskim tłumaczeniem, autorzy każdorazowo odnoszą się do rozwoju obszarów wiejskich w polityce UE. Trzeba mieć bowiem na uwadze, że sam ten termin może być używany także w innych kontekstach.

praktyki uznać można np. preferowane formy współpracy aktorów wiejskich i style komunikacji czy obecne w danym miejscu niestandardowe sposoby wykorzystywania zasobów. W przestrzeni wiejskiej żyją też różni ludzie, którzy funkcjonują w niej na swój sposób oraz na swój sposób ją rozumiejący i tworzący. Wreszcie odmienne wyobrażenia na temat wsi mogą mieć też zarządzający procesem jej rozwoju od strony formalnej (zob. Halfacree 2006). Dlatego z perspektywy programowania rozwoju ważne wydaje się integrowanie wielu punktów widzenia, a co za tym idzie nieuogólnianie różnych, zarówno obiektywnie, jak i subiektywnie, przestrzeni wiejskich, a raczej odwołanie do tego, co lokalne.

Wdrażanie nowych polityk rozwojowych dotyczących szczybla lokalnego odnosi się w dużej mierze do specyfiki miejsc i zasobów. Pojęcie „miejsca” jest rozumiane szeroko (zob. Buttimer 1976; Relph 1976; Tuan 1987), lecz w skali lokalnej wiąże się z analizą terytorialną formalnych i nieformalnych relacji społecznych i gospodarczych. Ten relacyjny sposób postrzegania zróżnicowania przestrzeni prowadzi do określania specyfiki miejsca poprzez wskazanie uwarunkowań dla wystąpienia określonych procesów społecznych i ekonomicznych (Romer 1990; Rauch 1993). Współcześnie uwagę zwraca się na podatność miejsca na wprowadzenie w nim innowacji (technologicznej czy społecznej). Koncepcje odnoszące się do badania jego specyfiki akcentują także problem pobudzania działań, które można uznać za jego specjalizację. Wprowadzanie innowacji powinno zatem być ściśle związane ze strategią specjalizacji, tak aby budować terytorialne przewagi konkurencyjne (Bilbao-Osorio i Rodrigues-Pose 2004; Fagerberg i in. 1997). P. McCann i R. Ortega-Argil (2015) za takowe uważają inteligentne specjalizacje. W kontekście ich budowania autorzy ci odwołują się do takich pojęć, jak: zakorzenienie (*embeddedness*), bliskość (*relatedness*) i powiązawalność lub łączność (*connectivity*). Wszystkie one mogą być rozpatrywane w odniesieniu do rozpowszechniania się informacji oraz zbudowanej na nich wiedzy. Wyniki badań pokazują też, że istotna jest rola przestrzeni w jej przekazywaniu, tj. następuje ono głównie na poziomie lokalnym, a nawet sąsiedzkim, a nie na bardziej zagregowanych poziomach regionalnych (Andersson i in. 2016; Koster i in. 2014). Istotą tego jest również wzrastające usieciowienie, jako ważnej cechy współczesnego życia ekonomicznego i społecznego, zwłaszcza w dobie szybkiego rozwoju nowych technologii. Z jednej strony jest to mobilność człowieka w przestrzeni i łatwość podejmowania decyzji migracyjnych o różnej randze społecznej i przestrzennej, z drugiej zaś to mobilność wirtualna, zdolność do działania w tej równoległej rzeczywistości (McCann i Ortega-Argil 2015).

Podsumowując, przemiany społeczne i technologiczne skłaniają do obrania takich kierunków w programowaniu rozwoju wiejskiego, które po pierwsze wynikają z podejścia (neo) endogenicznego, a jednocześnie uwzględniają fakt, że nie istnieje jedno rozwiązanie (polityka) odpowiadające wszystkim problemom (zob. Ward i Brown 2009; Naldi i in. 2015; OECD 2006). Po drugie mają na celu wsparcie innowacyjności na szczyblu lokalnym, przy jednoczesnym uczynieniu polityki Unii Europejskiej bardziej ukierunkowaną na miejsce (*place-based approach*) i potrzeby społeczności wiejskich (*human-centred design*) oraz angażującą różnych aktorów wiejskich (*co-creation*); (ENRD 2018). Inteligentny rozwój wsi (*smart rural development*), rodzący się w następstwie powyższych uwarunkowań, zakłada więc nie tyle szczegółowe planowanie tego procesu, a tworzenie odpowiednich warunków dla rozwoju obszaru (Naldi i in. 2015).

Inteligentne wioski, jako podejście do rozwoju obszarów wiejskich, stanowią więc – na chwilę obecną – „jedynie” końcowy punkt złożonego procesu ewolucji polityk rozwoju obszarów wiejskich.

Metodyka

Praca ma charakter teoretyczno-poznawczy. Przeprowadzone badania polegały na studiach literatury i jako takie osadzone były w paradygmacie interpretatywnym. Przedmiotem tych badań było podejście *Smart Villages*, a także szerzej – inteligentny rozwój obszarów wiejskich. Zastosowano metodę eksperckiego przeglądu literatury (zob. np. McKibbon 2006). Z uwagi na przedmiot badań w przeglądzie uwzględniono publikacje, których celem była synteza wiedzy na temat (koncepcji) rozwoju obszarów wiejskich, konceptualizacja pewnych pojęć lub teorii oraz przegląd stanu wiedzy.

Zarys wybranych współczesnych koncepcji rozwoju obszarów wiejskich

Podejście endogeniczne

Począwszy od końca lat 70. XX wieku dominującym podejściem do rozwoju obszarów wiejskich jest podejście endogeniczne, które zastąpiło egzogeniczne (Terluin 2003). To drugie zakłada, że rozwój obszarów wiejskich jest warunkowany przez czynniki zewnętrzne (wliczając w to miasta), toteż proces rozwoju można kształtować niezależnie od lokalnej specyfiki obszaru wiejskiego (Slee 1994; zob. także Wolski 2018a). Innymi słowy, rozwój obszarów wiejskich według podejścia egzogenicznego (perspektywa studiów wiejskich) można odnieść do modeli aglomeracyjnych rozwoju regionalnego (perspektywa studiów regionalnych); (Terluin 2003). Z kolei podejście endogeniczne kluczową rolę w rozwoju przypisuje czynnikom i zasobom lokalnym, stąd rozwój endogeniczny można utożsamiać z rozwojem lokalnym (Picci 1994; Terluin 2003; Morris 1998). W kontekście kształtowania polityk rozwoju obszarów wiejskich zdaniem P. Lowe'a, J. Murdocha i N. Warda (1995) przekłada się to na wspieranie dywersyfikacji gospodarki wiejskiej i lokalnego sektora biznesowego, działań realizowanych według podejścia oddolnego, lokalnych inicjatyw społecznych i innych przedsięwzięć podejmowanych w tej skali, a także na zapewnienie odpowiednich szkoleń i możliwości rozwoju kompetencji. Jako że podejście endogeniczne respektuje także lokalne wartości (np. Slee 1994), można je wiązać z „paradygmatem rewitalizacyjnym” w rozwoju wsi. Ten sprzeciwia się wcześniejszemu „paradygmatowi modernizacyjnemu”, w myśl którego o wsi myślano kryteriami industrialno-urbanizacyjnymi, tzn. postrzegano ją poprzez pryzmat społecznych i kulturowych cech miasta, a rozwój miał odbywać się poprzez przenoszenie na tereny wiejskie wzorców przemysłowych (np. Kaleta 1992; Wójcik 2012).

Koncepcji rozwoju obszarów wiejskich, które mieszczą się w podejściu endogenicznym, jest wiele.³ Dla celów niniejszego opracowania najważniejsze jest omówienie koncepcji zasobów niemobilnych i rozwoju wsi kierowanego przez społeczność, bowiem te silnie inspirują koncepcją inteligentnego rozwoju wsi (inteligentnych wiosek). Powiązania te wynikają z tego, że – po pierwsze – komponent *smart* najczęściej wiązany jest z innowa-

³ Wystarczy wspomnieć choćby – poza dyskutowanymi w tekście – rozwój samopodtrzymywalny (zrównoważony), ekorozwój, rozwój lokalny kierowany przez społeczność i LEADER-a, odnowę wsi, rozwój wielofunkcyjny, modernizację czy też te koncepcje, które odwołują się do takich pojęć, jak: kapitał społeczny, partnerstwa (miejsko-wiejskie), partycypacja społeczna, ekonomia kultury czy *governance*. Warto przy tym wskazać, że w przypadku wybranych z wymienionych zamiennie stosuje się takie pojęcia jak „koncepcja”, „podejście”, „metoda”, a czasem także „paradygmat”. W pracy zastosowano dwa pierwsze, choć należy przyznać, że i w ich przypadku brakuje konsensusu.

cyjnością, a także badaniami, wiedzą i edukacją (Naldi i in. 2015), które do niej prowadzą i które zaliczyć można do grupy zasobów niemobilnych (Bryden i Dawe 1998). Po drugie, w podejściu *Smart Villages* kluczową rolę odgrywają ludzie (EC 2017a; ENRD 2018), tzn. samorząd terytorialny rozumiany jako wspólnota samorządowa oraz współpracujący ze sobą interesariusze (zob. Wójcik 2018). Po trzecie, obie te koncepcje – jeśli przyrównać koncepcje rozwoju obszarów wiejskich do koncepcji rozwoju regionalnego – odpowiadają modelom rozwoju środowiska lokalnego (*local milieu*; Terluin 2003). Polityki regionalne uważane są współcześnie za efektywniejsze w kontekście stymulowania rozwoju (w tym także na obszarach wiejskich) niż polityki sektorowe (Ward i Brown 2009), a sama polityka unijna ewoluuje w coraz większym stopniu ku polityce terytorialnej. Stąd też powiązalność – na gruncie koncepcyjnym – rozwoju regionalnego i rozwoju wsi wydaje się istotna, by móc później przekuć debatę akademicką w rekomendacje dla praktyków.

Zdaniem J. Brydena i S. Dawe (1998), przewagę konkurencyjną obszaru wiejskiego tworzą te jego zasoby, które – w warunkach globalizacji i powszechnej mobilności – cechują się zakorzenieniem. Do tych niemobilnych zasobów zaliczają oni kapitał społeczny, kulturowy, środowiskowy i wiedzy. Niemniej trudno byłoby przejść obojętnie wobec stwierdzenia, że sukces w rozwoju obszaru wiejskiego zależy wyłącznie od tego typu zasobów. To prowadzić może do wniosku, że także powiązania tych zasobów z zasobami mobilnymi i właściwe wykorzystanie obu typów odgrywają istotną rolę. Do zasobów mobilnych zalicza się siłę roboczą, kapitał finansowy, informację oraz inne dobra i usługi podlegające transferowi (Bryden i Dawe 1998; Terluin 2003). Innymi słowy, o ile w rozwoju istotne są zasoby, które rozumieć można jako całość potencjału danego obszaru i posiadanych dóbr, o tyle swoją przewagę względem innych dany obszar buduje w oparciu o zasoby niemobilne. Nie podlegają one procesowi konkurencji, stąd ich posiadanie (a nie nabycie drogą transferu lub migracji) taką przewagę tworzy właściwie od razu.

Co się tyczy rozwoju wsi kierowanego przez społeczność, to na wstępie warto zaznaczyć, że nie jest on w pełni tożsamy z rozwojem lokalnym kierowanym przez społeczność (RLKS), który został upowszechniony dzięki unijnemu Programowi Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW), choć oba wskazują na inkluzję lokalnej społeczności w proces rozwoju. Rozwój wsi kierowany przez społeczność odnosi się przede wszystkim do umiejętności, wiedzy i potencjału społeczności (Murray i Dunn 1995; McArdle 2012), w czym zbieżny jest z aktywizacją i rozwojem społeczności wiejskich (*community development*; zob. np. Green i Haines 2012).⁴ Te atrybuty społeczności pozwalają jej budować potencjał do organizowania się i wzajemnej pomocy, które przejawiają się choćby w zastosowaniu specjalistycznej wiedzy w trakcie procesów zarządzanych przez grupę, umiejętności rozwiązywania konfliktów, przywództwie, zrozumieniu interesów innych aktorów lokalnych i osiągnięciu wspólnej wizji (Murray i Dunn 1995).

RLKS, jeśli odwołać się do zasad obecnych w metodzie LEADER, jest w większej mierze tworem „praktycznym”, bowiem daje lokalnej społeczności możliwość proponowania inicjatyw, uczestnictwa w przygotowaniu i realizacji projektów oraz współdecydowania o rozwoju w ramach dedykowanych instrumentów finansowych i narzędzi. Jest więc przede wszystkim mechanizmem stosowanym w polityce europejskiej (np. EC 2017b).

⁴ Zresztą Z. Wierzbicki (1970) wskazuje, że terminami stosowanymi dla określenia tej problematyki były też *community organization*, *community improvement*, *community self-help*, czy wreszcie *village improvement*. Ten ostatni termin z kolei w Europie upowszechnił się w jako synonimów *Dorferneuerung*, czyli odnowy wsi (*Encyclopedic Dictionary of Landscape and Urban Planning* 2010).

Podejście mieszane egzogeniczne/endogeniczne i neoendogeniczne

Podejście mieszane do rozwoju obszarów wiejskich, w ramach którego można wydzielić podejście neoendogeniczne (Wolski 2018a), wykazuje ścisły związek ze specyfiką współczesnych przemian obszarów wiejskich i specyfiką ich rozwoju wynikającą z realizacji – w przypadku Europy – wspólnej, ponadnarodowej polityki. I. Terluin (2003) wskazuje na trzy typy dynamik kształtujących współczesną wieś. Pierwszy stanowi dynamika terytorialna, na którą składają się obecne w danym obszarze (i nigdzie indziej) uwarunkowania lokalne i regionalne, struktury, tradycje przedsiębiorczości, publiczne i prywatne sieci powiązań, etyka pracy, tożsamość regionalna, poziom partycypacji oraz atrakcyjność środowiska kulturalnego i naturalnego. Typ drugi to dynamika zmian ludnościowych, która jest nadawana zarówno przez przyrost naturalny, jak i migrację. Stąd społeczność wiejską stanowią mieszkańcy rdzenni i napływowi, gdzie szczególną uwagę warto zwrócić zwłaszcza na drugą z tych grup. Po pierwsze, nie brakuje dowodów ich wpływu na potencjał lokalnej gospodarki, zwłaszcza w kontekście jej rewitalizacji (Stockdale 2005, 2006; Bosworth 2006; Herslund 2011). Po drugie, migranci stanowią zróżnicowaną grupę, często różnią się od ludności miejscowej choćby stylami życia, a wynikające z tego interakcje stanowią wyzwanie dla lokalnej kultury (Terluin 2003; Wójcik 2013). W konsekwencji zarządzanie rozwojem musi uwzględniać różnorodność aktorów wiejskich i ich celów (np. Flynn i Marsden 1995).

O ile pierwsze dwa typy dynamik dotyczą poziomu lokalnego (regionalnego), typ trzeci, w pewien sposób nakładający się na pierwsze dwa, odwołuje się do dynamiki procesów globalnych (Terluin 2003). Obszary wiejskie znajdują się pod wpływem procesu globalizacji (podobnie z resztą jak obszary miejskie), który tworzy powiązania tego, co lokalne, z tym, co globalne (Wolski 2018a). Dlatego też powodzenie obszarów wiejskich w procesie rozwoju w coraz większym stopniu zależy od natury ich relacji z tym, co ekstralokalne, czyli społeczno-gospodarczymi przemianami obecnymi w kraju, a nawet na świecie (Ward i Brown 2009).

Podejście mieszane egzogeniczne/endogeniczne wskazuje na wzajemne oddziaływanie lokalnych i zewnętrznych czynników rozwoju. Stawia ono rozwój obszarów wiejskich w obliczu globalizacji, wynikającej z technologicznych przemian sposobów komunikowania i pozyskiwania informacji, które w coraz większym stopniu wykorzystuje także gospodarka (Terluin 2003). W takim ujęciu podejście neoendogeniczne można, jak wspomniano, traktować jako wynikające z podejścia mieszanego, bowiem zgodnie z nim rozwój lokalny może być animowany osobno lub jednocześnie z trzech poziomów: lokalnego (w sposób oddolny lub przez aktorów lokalnych), krajowego/unijnego (w sposób odgórny) i pośredniego, głównie poprzez organizacje pozarządowe (Ray 2001). Ponadto w podejściu tym uwagę zwraca się także na zasoby kulturowe, specyfikę miejsca i możliwość lokalnego środowiska do wprowadzania pożądanych zmian (więcej: Ward i in. 2005; Bosworth i Atterton 2012; Ray 2000).

Najważniejsze przyczyny ewolucji polityk rozwoju obszarów wiejskich

Obszary wiejskie, cechujące się dużym zróżnicowaniem począwszy od skali często lokalnej (regionalnej), a skończywszy na kontynentalnej i większej, ulegają dynamicznym przemianom i fakt ten w zasadzie nie stanowi przedmiotu dyskusji. Ta skupia się na charakterze poszczególnych składowych tych przemian, którymi są transformacje gospodarki i społeczeństwa na skutek różnych czynników cywilizacyjnych (w tym uwarunkowań globalnych) oraz wynikająca z nich zmiana społecznego wyobrażenia wsi.

Uogólniając, gospodarka wiejska w coraz mniejszym stopniu oparta jest na rolnictwie (np. Baldock i in. 2001; van der Ploeg i in. 2000; Marsden 1999; Galdeano-Gomez i in. 2010), co ma też swoje odzwierciedlenie w politykach rozwoju obszarów wiejskich, które wspierają tworzenie funkcji pozarolniczych (wielofunkcyjność). D. Baldock i in. (2001) wskazują, że: 1) lokalni aktorzy reprezentują szeroki zakres interesów zgodnie z ich społeczną przynależnością i statusem ekonomicznym (tak więc interesy rolników nie zawsze są tożsame z interesem obszaru wiejskiego); 2) wielofunkcyjność obszarów wiejskich zależy od wewnętrznego zróżnicowania i zewnętrznych presji (a nie jest jedynie rezultatem struktury rolnictwa) i 3) konkurencyjny sektor rolniczy nie zawsze jest warunkiem wstępnym vitalności obszarów wiejskich (nie jest ona więc zależna jedynie od ekonomicznej i kulturowej aktywności rolników). Za rozwinięcie tej myśli można uznać „Nowy Paradygmat Wiejski” (OECD 2006). Ten zwraca dodatkowo uwagę, że zasadniczym celem działań prorozwojowych powinno być podnoszenie konkurencyjności obszarów wiejskich, waloryzacja ich kapitału oraz uruchomienie dotąd niewykorzystywanych zasobów. Z uwagi na złożoność procesu powinny być w niego zaangażowane samorządy na poziomie lokalnym i regionalnym, rząd na poziomie krajowym, a także struktury ponadnarodowe. Z powyższego wynika jeszcze jedna, lecz bardzo istotna implikacja: by przyspieszyć rozwój obszarów wiejskich, konieczne są inwestycje, a nie subsydia (OECD 2006).

Natomiast zmiany w tkance społecznej wsi utożsamiać można z migracjami związanymi z urbanizacją i kontrurbanizacją (np. Boyle i Halfacree 1998), a w dalszej kolejności z pewnymi, mającymi charakter globalny, procesami, takimi jak m.in. konsumpcjonizm, atomizacja społeczeństwa czy zmieniające się style komunikowania.

Te składowe przemiany wsi wpływają na jej społeczne wyobrażenie (zob. Cloke 2006). Wieś nie jest współcześnie postrzegana jako przestrzeń produkcyjna, w pewien sposób jednowymiarowa, prosta i czytelna. Przeciwnie, jest także przestrzenią konsumpcji: aktywności turystycznej, rekreacyjnej, kulturowej czy społecznej, a także umożliwiającą obcowanie z naturą (np. Murdoch i Pratt 1993; Marsden 1999; Crouch 2006; Halfacree 2012; Wójcik 2013).

Ze względu na powyższe obecnie uwagę skupiają przede wszystkim tempo i kierunek wszystkich tych przemian, będących, w zależności od obszaru, w mniejszym lub większym stopniu ze sobą powiązanych. Kluczowym pytaniem nie jest, jak w sensie ogólnym wpasować się w zmienną rzeczywistość, lecz są nimi następujące: 1) jak wyjść naprzeciw wyzwaniom będącym następstwem dynamiki przemian wsi, jej relacji z miastem oraz jej otoczenia instytucjonalnego i warunków społeczno-gospodarczych, w jakich funkcjonuje? 2) jak we właściwy sposób zareagować na kierunek tych przemian, mając na względzie ochronę dobra i zasobu, jakie stanowi wieś? (Wolski 2018b). Jednocześnie, zmiany te nie przebiegają w ten sam sposób w różnych obszarach wiejskich, bowiem te są wysoce zróżnicowane. Tak więc nie tylko posiadają różne specyfiki, ale także inaczej reagują

na zarysowane powyżej przemiany, co nawiązuje do wskazanej we wstępie podatności na wystąpienie określonych procesów społecznych i ekonomicznych. Wykorzystując swoje odmienne cechy, różne obszary wiejskie rozwijają się według różnych ścieżek rozwoju, a ich odmienne specyfiki mogą być rozumiane także jako determinanty ich rozwoju (Wolski 2018a).

Podsumowując, na charakter ewolucji polityk rozwoju obszarów wiejskich składają się zróżnicowanie obszarów wiejskich oraz tempo i kierunek ich przemian. W odpowiedzi na pierwsze z nich coraz większego znaczenia nabiera kierunek myślenia *one does not fit all* (np. Ward i Brown 2009; OECD 2006), który wyraża przekonanie, że nie istnieje jedna polityka właściwa wyzwaniom różnych obszarów (wiejskich), a w konsekwencji, że powinny być one ukierunkowywane na miejsce (Naldi i in. 2015). Co się tyczy przemian obszarów wiejskich, rośnie świadomość, że zmiany pociągają za sobą nie tylko ryzyko, ale także i szanse (ENRD 2018). Dlatego polityki winny koncentrować się nie tylko na obchodzeniu z ryzykiem, ale przede wszystkim na wydobywaniu pełnego potencjału obszarów wiejskich, w ten sposób zwiększając ich szanse rozwojowe. Właśnie dlatego w animowaniu, zarządzaniu i programowaniu rozwoju obszarów wiejskich za ważne współcześnie uważa się takie cechy, jak: innowacyjność, elastyczność, trwałość i potencjał do wywoływania dalszych, pozytywnych zmian w środowisku oraz efektywność ekonomiczna (Wolski 2018b).

Podejście *Smart Villages* jako rezultat przemian wsi i wyzwań rozwojowych

Zarys idei inteligentnych wiosek w polityce UE

Współczesna rzeczywistość, również wiejska, z trudem poddaje się uogólnieniom, a tym samym generalne interpretacje rzadko znajdują zastosowanie w formułowaniu rozwiązań dla terytoriów. Dotyczy to także wyzwań rozwojowych, jakim sprostać muszą obszary wiejskie. Z jednej strony wyzwania te wydają się być podobne, ale różne specyfiki obszarów wiejskich decydują o tym, że pozornie takie same problemy na poziomie lokalnym są zgoła różne. Takie warunki wymagają niestandardowego myślenia o rozwoju wsi oraz jego programowaniu. Jednocześnie niepożądanym jest działanie w zupełnym oderwaniu od rzeczywistości – także tej politycznej, bo wówczas stosowane rozwiązania nie są praktyczne i nie posiadają potencjału do wdrożenia na szerszą skalę. Sama zaś polityka służyć ma przecież rozwiązywaniu problemów, a nie kreowaniu nowych. Dlatego cechy działań na rzecz rozwoju wsi, które wymieniliśmy na zakończenie poprzedniej części pracy, można de facto sprowadzić do dwu pojęć: innowacyjności i pragmatyzmu (por. Wolski 2018b). Innymi słowy, na istniejących fundamentach należy budować nowe rozwiązania, bowiem kształtowanie polityki to proces ciągły i – podobnie jak charakter samego rozwoju – cechuje go ewolucja.

W okresie programowania 2014–2020 ENRD pracuje pośród innych nad tematem „Inteligentne i konkurencyjne obszary wiejskie”, który odpowiada trzem priorytetom polityki rozwoju obszarów wiejskich Unii Europejskiej: 1) ułatwianie transferu wiedzy i innowacji w rolnictwie i leśnictwie oraz na obszarach wiejskich; 2) zwiększanie konkurencyjności wszystkich rodzajów rolnictwa i zwiększanie rentowności gospodarstw we wszystkich regionach oraz promowanie innowacyjnych technologii w gospodarstwach i zrównoważonego gospodarowania lasami; 3) poprawa organizacji łańcucha żywności, w tym

przetwarzania i wprowadzania do obrotu produktów rolnych, dobrostanu zwierząt oraz zarządzania ryzykiem w rolnictwie. W ramach prac nad tematem podejmowane są z kolei następujące kwestie szczegółowe (podtematy): łańcuchy dostaw żywności i napojów, przedsiębiorstwa działające na obszarach wiejskich i inteligentne wioski.

Inteligentne wioski przede wszystkim wpisują się w pierwszy z wymienionych priorytetów polityki unijnej (choć nie oznacza to, że nie nawiązują także do pozostałych), gdzie mowa o innowacjach na obszarach wiejskich. Stąd oba te terminy – inteligentny i innowacyjny – można ze sobą wiązać. Na czym polega jednak innowacyjność idei inteligentnych wiosek? Przede wszystkim można je rozumieć jako społeczności, które odrzucają oczekiwanie na zmianę i to, co ona przyniesie, a w zamian przejmują inicjatywę (ENRD 2018). Dlatego ich innowacyjność polega na zmianie i kształtowaniu postaw – z reaktywnej na proaktywną. Taka postawa stanowi też przeciwieństwo postawy roszczeniowej, gdzie beneficjenci wsparcia są biernymi biorcami, a nie interesariuszami czy też aktorami, i stanowiła fundament rozwoju idei inteligentnych wiosek. W ramach podejmowanych działań społeczności te eksplorują różne rozwiązania wyzwań, z jakimi są konfrontowane i starają się znajdować nowe możliwości (ENRD 2018). Właśnie takie wioski mogą sprostać dynamice i kierunkowi współczesnych przemian wsi. Wyzwania, jakie niosą, są różne w różnych wsiach – istotny jest sposób reakcji na problem (Wolski 2018b).

Definiowanie terminu z perspektywy polityki UE

Z uwagi na fakt, że idea inteligentnych wiosek dotyczy przede wszystkim sposobu działania w warunkach przemian i reakcji na wyzwania, jakie niosą, a nie konkretnych obszarów działań (choć jest silnie związana z takimi obszarami, jak cyfryzacja i innowacyjność), definicja tego terminu nie może być zbyt wąska.

Komisja Europejska (2017a, s. 3) proponuje, by inteligentne wioski rozumieć jako: „obszary wiejskie lub społeczności, które rozwijają się w oparciu o swoje silne strony i posiadany kapitał, poszukują nowych rozwiązań”, a także „wzmacniają tradycyjne i nowe sieci powiązań między interesariuszami oraz usługi za pomocą technologii cyfrowych i telekomunikacyjnych oraz innowacji i lepszego wykorzystania wiedzy” ENRD (2018, s. 7). Definiowanie inteligentnych wiosek skupia się wokół pewnych cech i postaw społeczności wiejskich:

- stosowania technologii cyfrowych, lecz wówczas, kiedy ich użycie przybliży do realizacji założonych celów. Jednocześnie, technologie te nie są jedynymi stosowanymi narzędziami;
- myślenia wykraczające poza granice wsi. Pomimo tego, że inicjatywy mają miejsce na poziomie lokalnym, inteligentne społeczności dostrzegają, że wieś funkcjonuje w otoczeniu określonego krajobrazu, a także jest związana z innymi wsiami i miastami. Z tego względu aktywują one te powiązania;
- budowania nowych form współpracy i wspólnot interesów. Skupiają one: rolników i innych aktorów wiejskich, samorządy, sektor prywatny i społeczeństwo. Działanie takich aliansów integruje podejście oddolne i odgórne;
- myślenia samodzielnego. Nie istnieje jeden, standardowy model inteligentnej wioski ani zamknięty zestaw narzędzi, jakie one stosują. Dlatego takie wioski oceniają posiadane zasoby, stosują najlepszą dostępną wiedzę i przejmują inicjatywę w kształtowaniu otaczającej je rzeczywistości.

„Pojemność” definicji inteligentnych wiosek nie jest przy tym słabością tej idei. Przeciwnie, w warunkach istnienia tak zróżnicowanych obszarów wiejskich i różnej ich percepcji oraz różnych ich wyzwań rozwojowych, podkreśla ona indywidualność poszczególnych wsi, a także wspólną naturę ich problemów. Wyznacza też pewne ramy myślenia i działania, co dla praktycznego funkcjonowania inteligentnych wiosek i z perspektywy programowania rozwoju obszarów wiejskich jest kluczowe, a także koresponduje z założeniami teoretycznymi inteligentnego rozwoju obszarów wiejskich.

Należy także wskazać, że przy tak dużym potencjale aplikacyjnym tej definicji, „inteligentny” nie musi oznaczać realizacji projektów wysoce zaawansowanych technologicznie, koncentrujących się na innowacyjnych infrastrukturalnych rozwiązaniach czy też odpowiadających na pewne, właściwe społeczeństwu zaawansowanym pod względem poziomu rozwoju potrzeby, jak nierzadko się uważa (Wolski 2018b). Podejście takie można zaadaptować także w rewitalizacji usług na obszarach wiejskich, rozwiązywaniu problemów dotyczących podaży miejsc pracy czy konfrontując się z podstawowymi potrzebami społecznymi. W tym właśnie przejawia się pragmatyzm tego podejścia – choć innowacyjne, to często wyzwania szczebla lokalnego, jakie podejmują inteligentne wioski (społeczności) są „typowe”, znane wielu innym obszarom wiejskim i społecznościom (choć posiadają własną, lokalną specyfikę). Niemniej, problemy te pozostają wciąż nierozwiązane i właśnie dlatego potrzeba nowych podejść do ich rozwiązania.

Podsumowanie

Inteligentne wioski to podejście, w którym centralną rolę przypisuje się społeczności lokalnej i działaniom, jakie ona podejmuje. Inteligentne wioski to inteligentne społeczności, potrafiące reagować na wyzwania i przemiany zachodzące na obszarach wiejskich.

Podejście to nie zwraca szczególnej uwagi na planowanie rozwoju, a raczej skłania ku obraniu takiego kierunku działań, który będzie stwarzał odpowiednie, wynikające ze specyfiki lokalnej, warunki do rozwoju, a tym samym wyposaży wspólnotę lokalną i samorząd terytorialny w narzędzia do zarządzania nim. Za odpowiednie warunki do rozwoju uznać należy takie, które umożliwiają uruchomienie w pełni potencjału obszaru i zamieszkującej go społeczności. Szczególnie istotne jest wykorzystanie zasobów niemobilnych, zakorzenionych w miejscu, bowiem na nich (ale nie tylko) opiera się definiowanie inteligentnych wiosek.

Powyższe wskazuje, że w podejściu *Smart Villages* nie specyfika wyzwań jest istotna, a wspomniany sposób reakcji na nie. Odrzuca się więc idealistyczne przekonanie, że możliwe jest utworzenie jednej polityki (strategii, rozwiązania) dla obszarów od siebie różnych (a tylko pozornie podobnych). Dostrzega się nie tylko endogeniczny potencjał wsi, ale także wskazuje na jego zróżnicowanie przestrzenne. W związku z tym może być zaadaptowane niezależnie od cech obszaru wiejskiego, pod warunkiem, że społeczność lokalna posiada odpowiedni potencjał do jego zaadaptowania. W przeciwnym razie, założenia nie zostaną przekute w działania na poziomie lokalnym.

Definiowanie inteligentnych wiosek, jak i samego podejścia, w bardzo dużym stopniu czerpie, obok obecnych prądów myślowych w kształtowaniu polityki europejskiej, z współczesnych koncepcji rozwoju obszarów wiejskich oraz – generalnie – ze studiów wiejskich, w tym geograficznych. Poza wspomnianym już dostrzeżeniem zróżnicowania

obszarów wiejskich i specyfiki ich wyzwań rozwojowych na poziomie lokalnym (co także nawiązuje do dyskusji akademickiej na temat ich społecznego postrzegania), podkreśla się mozaikowość krajobrazu przestrzennego i społecznego wsi, na który składają się różne formy zagospodarowania ziemi, różne funkcje wsi i różni aktorzy wiejscy.

Inspiracje obecnymi koncepcjami rozwoju obszarów wiejskich przenikają podejście *Smart Villages* także w kilku aspektach. Za najważniejsze można uznać: upodmiotowienie społeczności wiejskiej, postulat uruchomienia dotąd niewykorzystanego potencjału wsi z uwzględnieniem jego specyfiki i różnorodności, animowanie rozwoju z różnych poziomów, uwzględnienie wpływu procesów globalnych i przemian cywilizacyjnych na życie społeczności wiejskich na poziomie lokalnym, podkreślanie roli „miejsca”, czy wreszcie wzmacnianie usieciowienia (na poziomie aktorów) i powiązawalności (na poziomie wsi i obszarów wiejskich oraz między wsią a jej otoczeniem).

Bibliografia

- Andersson M., Klaesson J., Larsson J.P.**, 2016, *How Local are Spatial Density Externalities? Neighbourhood Effects in Agglomeration Economies*, *Regional Studies*, 50, 6, s. 1082–1095.
- Baldock D., Dwyer J., Lowe P., Petersen J.E., Ward N.**, 2001, *The nature of rural development: towards a sustainable integrated rural policy in Europe*, Institute for European Environmental Policy, London.
- Bilbao-Osorio B., Rodríguez-Pose A.**, 2004, *From R&D to Innovation and Economic Growth in the EU*, *Growth and Change*, 35, 4, s. 434–455.
- Bosworth G.**, 2006, *Counterurbanisation and Job Creation: Entrepreneurial In-Migration and Rural Economic Development*, Centre for Rural Economy Discussion Paper Series, 4, s. 1–16.
- Bosworth G., Atterton J.**, 2012, *Entrepreneurial In-migration and Neoendogenous Rural Development*, *Rural Sociology*, 77, 2, s. 254–279.
- Boyle P., Halfacree K.** (red.), 1998, *Migration into Rural Areas: Theories and Issues*, Wiley.
- Bryden J., Dawe S.**, 1998, *Development strategies for remote rural regions: What do we know so far?*, <http://nibio.academia.edu/johnbryden> (data dostępu: listopad 2017).
- Buttimer A.**, 1976, *Grasping the Dynamism of Lifeworld*, *Annals of the Association of American Geographers*, 66, s. 277–292.
- Cloke P.**, 2003, *Knowing ruralities*, [w:] P. Cloke (red.), *Country Visions*, Pearson, Harlow, s. 1–13.
- Crouch D.**, 2006, *Tourism, consumption and rurality*, [w:] P. Cloke, T. Marsden, P. Mooney (red.), *Handbook of Rural Studies*, Sage, London, s. 355–364.
- Encyclopedic Dictionary of Landscape and Urban Planning*, 2010, Springer-Verlag, Berlin, Heidelberg.
- EC – European Commission, 2017a, *EU Action for Smart Villages*, https://ec.europa.eu/agriculture/sites/agriculture/files/rural-development-2014-2020/looking-ahead/rur-dev-small-villages_en.pdf (data dostępu: wrzesień 2018).
- EC – European Commission, 2017b, *Guidelines: Evaluation of LEADER/CLLD*, Brussels, https://enrd.ec.europa.eu/file/11452/download_en?token=CwgJOvg5 (data dostępu: październik 2018).
- ENRD – European Network for Rural Development, 2018, *Smart Villages. Revitalising Rural Services*, *EU Rural Review*, 26, Publications Office of the European Union, Luxembourg, https://enrd.ec.europa.eu/sites/enrd/files/enrd_publications/publi-enrd-rr-26-2018-en.pdf (data dostępu: wrzesień 2018).

- Fagerberg J., Verspagen B., Caniels M.**, 1997, *Technology, Growth and Unemployment Across European Regions*, *Regional Studies*, 31, 5, s. 457–466.
- Flyn A., Marsden T.**, 1995, *Guest editorial*, *Environment and Planning, A*, 27, s. 1180–1192.
- Galdeano-Gómez E., Aznar-Sánchez J.A., Pérez-Mesa J.C.**, 2011, *The Complexity of Theories on Rural Development in Europe: An Analysis of the Paradigmatic Case of Almería (South-east Spain)*, *Sociologia Ruralis*, 51, 1, s. 54–78.
- Green G.P., Haines A.**, 2012, *Asset Building and Community Development*, Sage, Los Angeles.
- Halfacree K.**, 2006, *Rural space: Constructing a three fold architecture*, [w:] P. Cloke, T. Marsden, P. Mooney (red.), *Handbook of Rural Studies*, Sage, London, s. 44–62.
- Halfacree K.**, 2012, *Diverse ruralities in the 21st century: From effacement to (re-)invention*, [w:] L.J. Kulcsar, K.J. Curts (red.), *International Handbook of Rural Demography, (International Handbooks of Population, 3)*, Springer Netherlands, s. 387–400.
- Herslund L.**, 2011, *The Rural Creative Class: Counterurbanisation and Entrepreneurship in the Danish Countryside*, *Sociologia Ruralis*, 52, 2, s. 235–255.
- Hoggart K.**, 1990, *Let's do away with rural*, *Journal of Rural Studies*, 6, s. 245–257.
- Kaleta A.**, 1992, *Podstawowe założenia odnowy obszarów wiejskich Europy*, [w:] M. Wieruszewska (red.), *Odnowa wsi. Między mitem a nadzieją*, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, s. 13–46.
- Koster H.R.A., van Ommeren J., Rietveld P.**, 2014, *Is the Sky the Limit? High-Rise Buildings and Office Rents*, *Journal of Economic Geography*, 14, 1, s. 125–153.
- Lowe P., Murdoch J., Ward N.**, 1995, *Networks in rural development beyond exogenous and endogenous models*, [w:] J.D. van der Ploeg, G. Dijk (red.), *Beyond modernisation: The impact of endogenous rural development*, Van Gorcum, Assen, s. 87–105.
- Marsden T.**, 1999, *Rural futures: The consumption countryside and its regulation*, *Sociologia Ruralis*, 39, s. 501–520.
- McArdle K.**, 2012, *What makes a successful rural regeneration partnership? The views of successful partners and the importance of ethos for the community development professional*, *Community Development*, 43, 3, s. 333–345.
- McCann P., Ortega-Argilés R.**, 2015, *Smart Specialization, Regional Growth and Applications to European Union Cohesion Policy*, *Regional Studies*, 49, 8, s. 1291–1302.
- McKibbin A.K.**, 2006, *Systematic Reviews and Librarians*, *Library Trends*, 55, 1, s. 202–215.
- Morris A.**, 1998, *Geography and Development*, UCL Press, London.
- Murdoch J., Pratt A.**, 1993, *Rural studies: Modernism, postmodernism and the „post rural”*, *Journal of Rural Studies*, 9, s. 411–427.
- Murray M., Dunn L.**, 1996, *Capacity building for rural development in the United States*, *Journal of Rural Studies*, 1, 1, s. 89–97.
- Naldi L., Nilsson P., Westlund H., Wixe S.**, 2015, *What is smart rural development?*, *Journal of Rural Studies*, 40, s. 90–101.
- OECD, 2006, *The New Rural Paradigm. Policies and Governance*, OECD: Paris.
- Picchi A.**, 1994, *The relations between central and local powers as context for endogenous development*, [w:] J.D. van der Ploeg, A. Long, (red.), *Born from within: Practice and Perspectives of Endogenous Rural Development*, Van Gorcum, Assen, s. 195–203.
- Rauch J.E.**, 1993, *Productivity Gains from Geographic Concentration of Human Capital: Evidence from the Cities*, *Journal of Urban Economics*, 34, 3, s. 380–400.
- Ray Ch.**, 2000, *Endogenous socio-economic development in the European union – issues of evaluation*, *Journal of Rural Studies*, 16, s. 447–458.

- Ray Ch.**, 2001, *Culture Economies: A perspective on local rural development in Europe*, Centre for Rural Economy, <https://www.ncl.ac.uk/media/wwwnclacuk/centreforruraleconomy/files/culture-economy.pdf> (data dostępu: wrzesień 2018).
- Relph E.**, 1976, *Place and Placelessness*, Pion, London.
- Romer P.M.**, 1990, *Endogenous technological change*, *Journal of Political Economy*, 98, 5, s. 71–102.
- Slee B.**, 1994, *Theoretical aspects of the study of endogenous development*, [w:] J.D. van der Ploeg, A. Long, (red.), *Born from within: Practice and Perspectives of Endogenous Rural Development*, Van Gorcum, Assen, s. 184–194.
- Stockdale A.**, 2005, *Incomers: Offering economic potential in rural England*, *Journal of the Royal Agricultural Society of England*, 166, s. 1–5.
- Stockdale A.**, 2006, *Migration: Pre-requisite for rural economic regeneration?*, *Journal of Rural Studies*, 22, s. 354–366.
- Terluin I.J.**, 2003, *Differences in economic development in rural regions of advanced countries: an overview and critical analysis of theories*, *Journal of Rural Studies* 19, s. 327–344.
- Tuan Y.-F.**, 1987, *Przestrzeń i miejsce* (tłum. A. Morawińska), Państwowy Instytut Wydawniczy, Warszawa.
- van der Ploeg J.D., Renting H., Brunori G., Knickel K., Mannion J., Marsden T., de Roest K., Sevilla-Guzmán E., Ventura F.**, 2000, *Rural Development: From Practices and Policies towards Theory*, *Sociologia Ruralis*, 40, 4, s. 391–408.
- Ward N., Atterton J., Kim T.-Y., Lowe P., Phillipson J., Thompson N.**, 2005, *Universities, the Knowledge Economy and 'Neo-Endogenous Rural Development'*, Centre for Rural Economy Discussion Paper Series, 1, s. 1–15.
- Ward N., Brown D.**, 2009, *Placing the Rural in Regional Development*, *Regional Studies*, 43, 10, s. 1237–1244.
- Wierzbicki Z.**, 1970, *Aktywizacja społeczności lokalnych (Stosowana socjologia wsi)*, [w:] A.L. Bertrand, Z. Wierzbicki (red.), *Socjologia wsi w Stanach Zjednoczonych*, Zakład Narodowy im. Ossolińskich, Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk, Wrocław, Warszawa, Kraków.
- Wolski O.**, 2018a, *The Place of Rural Areas in Regional Development Concepts and Processes*, [w:] P. Nijkamp, K. Kourtit (red.), *Rurality in an Urbanized World*, Shaker, Maastricht/Aachen (w druku).
- Wolski O.**, 2018b, *Smart Villages in the EU policy: How to Match Innovativeness and Pragmatism?*, *Wieś i Rolnictwo*, 4, 181, s. 163–179.
- Wójcik M.**, 2012, *Geografia wsi w Polsce. Studium zmiany podstaw teoretyczno-metodologicznych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wójcik M.**, 2013, *Przemiany społeczno-przestrzenne osiedli wiejskich. Studium przypadku Łódzkiego Obszaru Metropolitalnego*, Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego, Łódź.
- Wójcik M.**, (red.), 2018, *Inteligentny rozwój obszarów wiejskich (smart rural development): koncepcja, wymiary, metody*, Global Point, Łódź.

Summary

Smart Villages is an approach to rural development currently debated within the realm of the EU policy. This concept highlights the diversity of rural areas and diverse specificity of their development challenges. It also strengthens the role of local communities, aiming

to build their attitudes that enable to establish fundamentals for development. Hence, it is not to design the very process of development.

The approach results from the evolution of a rural development policy. The evolution, on the other hand, stems from the changes of rural areas and their perception. For that reason, the paper aims to discuss the *Smart Villages* approach in terms of selected contemporary rural development concepts. The paper represents a geographical perspective in the debate concerning smart development and was inspired by the authors' thoughts on the nature of contemporary specificity related to local development and trends in the evolution of policy at this level.

Key words: Smart Villages, smart rural development, rural development policy, European Union policy, rural development concepts.